

ГРЕЦЬКА КОЛОНІЯ НА КИЇВСЬКОМУ ПОДОЛІ У XVII–XVIII ст.

о сьогоднішнього дня історія київської грецької колонії не знайшла належного відображення у спеціальній літературі, присвяченій дослідженню теми київського середньовіччя. Окремі аспекти даної проблеми у XIX ст. вивчалися киевознавцями М.Петровим, О.Андрієвським та В.Іконниковим. Так, М.Петров з'ясував долю грецької Катериненської церкви та життєвий шлях купця П.Іотія, О.Андрієвський зосередився на історії шовковичного саду, заснованого грецькими підприємцями, та біографіях представників родини Гудимів.

Відомості про київських греків містяться в публікаціях вітчизняних часописів кінця XIX – початку XX ст.: «Киевской старине», «Трудах Киевской духовной академии», «Чтениях в историческом обществе Нестора-летописца».

Та, не зважаючи на інтерес до питання щодо існування в Києві у XVII–XVIII ст. грецької колонії, поза увагою дослідників все ж опинилася чимала кількість писемних джерел. Це, зокрема, документи Київської губернської канцелярії, які містять відомості про греків-перекладачів та маєтності на Подолі грецьких купців П.Войничя, Рибальських, П.Лакерди, Ф.Корбея, Малбаста, Маркевичів, А.Кармалея, Г.Христодула, щодо походження родини Торновіотів тощо. Виявлення та дослідження цих досить інформативних джерел дало можливість дослідити окремі невідомі аспекти життя київських греків.

Київська грецька колонія виникла у 1650-х рр., коли православні емігранти з Османської імперії, які шукали в Україні порятунку від турецького гноблення, розпочали оселятись на київському Подолі. Крім вихідців з Греції, до Києва прибували також серби, молдавани, волохи, македоняни тощо. Отож, не всі члени київської грецької громади в дійсності були греками, хоча тогочасні документи часто гово-

рять про всіх них як про греків, не вирізняючи за етнічною приналежністю. Адже усі вихідці з православних країн Балканського регіону здебільшого знали грецьку мову, намагалися селитися у Києві компактними групами і, як правило, одружувалися та виходили заміж за представників своєї «грецької» громади. Важливим цементуючим фактором усередині київської колонії були єдина віра та торгово-економічні інтереси: адже усі члени грецької громади перебували між собою не лише у сусідських та родинних, а й у партнерських стосунках, спільно здійснюючи нелегкі та ризиковані комерційні поїздки за кордон та позичаючи один одному гроші під заставу. Саме на цих підвалинах виникали своєрідні родинні, подекуди різноетнічні, «клани», яких кияни в просторіччі узагальнено називали «греками».

До того ж, вже через одне–два покоління грецькі переселенці фактично втрачали власні оригінальні імена і прізвища і у київських документах XVIII ст. вже фігурували під прізвиськами, наданими їм, напевне, місцевими жителями: Рибальські, Левкович, Антін Миколайович тощо.

Наприклад, про грецьке походження Рибальських свідчить лише підпис Івана Рибальського грецькою мовою, виявлений на одному з архівних документів. Якщо не про грецьке походження, то про приналежність до грецької православної громади представників родини Гудимів опосередковано свідчать такі факти. По-перше, сербське походження засновника роду, Петра Левковича на прізвисько Гудима. По-друге, активна участь сина останнього, Івана, у збиранні коштів на спорудження на Подолі грецької Катериненської церкви – адже його грошовий внесок став найбільшими. По-третє, родинні зв'язки з Радзицькими-Греками: онук Петра Левковича, Павло, був одружений з онукою Михайла Радзицького-Грека, Феклою Євстафієвною.

Про «грецьке» походження кількох поколінь київських купців і урядовців магістрату Войничів, окрім їх «сербського» прізвища непрямо свідчать тісні економічні стосунки з іншими представниками грецького «компуту» (громади).

Подекуди в документах другої половини XVII – першої

половини XVIII ст. до прізвищ деяких осіб з «типовими» українським ознаками (як, скажімо, Гордій Голова, Сидір Іванович, Костянтин Георгієв) додається визначення «грек».

Греками (або такими, що досконало володіли грецькою мовою), безперечно, були і перекладачі-канцеляристи, про яких мова піде далі, Юр'єви, Леоньєв та інші.

Як бачимо, плутанина з «грецькими» та «негрецькими» прізвищами виникла через те, що за слов'янською традицією прізвище сина походило від імені батька. Через це тепер подекуди важко встановити справжню етнічну приналежність членів київської грецької громади. Національна ідентифікація – справа досить делікатна і копітка, тому лише пошук та виявлення відповідних історичних джерел може дати відповідь на запитання, чи були деякі члени київської «грецької» громади насправді греками.

Через ці особливості назву київської колонії – «грецька» можна вважати досить умовною. Об'єднувальними факторами, що давали змогу селитися на Подолі поруч представникам різних країн і народностей, як вже підкреслювалося, були православне віросповідання.

Частина греків (як, скажімо, родина Рибальських), як то свідчать писемні джерела, переселилася до Києва з Ніжина (де з другої половини XVII ст. також існувала одна з найбільших в Україні грецьких колоній) приблизно на початку XVIII ст. А от предки родини Гудимів походили з Сербії, Торновіоти колись мешкали у місті Бендерах та в Македонії. Київський грек Сава Трапезундський, як свідчить його прізвище, походив з однойменного малоазійського міста.

За економічне та дипломатичне сприяння, надане козацькому уряду під час Національно-визвольної війни (досить значні грошові позики, ввезення в Україну зброї та продуктів харчування, збирання розвідувальної інформації на ворожій території тощо), греки-переселенці користувались урядовою протекцією, яка позбавляла їх від сплати майнових податків та надавала привілеї у торгівлі.

Так, київському міщанину, грецькому купцю *Афанасію Григоровичу* (який на той час мешкав у місті вже близько

двадцяти років) та його нащадкам царською грамотою 1671 р. надано спадкове право «на володіння у Києві дворами та звільнення від податків»¹.

Садиби на Подолі, які щедро роздав уряд прибулим грекам, були конфіскованими маєтностями польської шляхти або нерухомістю інших «опальних» осіб. Так, у 1717 р. перекладач «мултянських і волоських листів» (Мултенія і Валахія – застарілі назви певних історичних регіонів, що розташовувалися у межах сучасних Молдови та Румунії. – *О.П.*) *Федір Корбей* одержав будинок колишнього київського полковника Костянтина Мокієвського, родича і сподвижника гетьмана Івана Мазепи. Цим двором, розташованим поряд з Петропавловською церквою, нащадки Ф. Корбея володіли ще у 1784 р.²

Завдяки активним торговельним операціям грецьких купців з країнами Сходу та Балкан (вони у другій половині XVII ст. змінили на цих напрямках рух товарів вірменських купців, примусово виселених з Києва за підтримку польського уряду та гетьмана Івана Виговського) пожвавилися та розширилися міжнародні контакти Києва, збільшилася роль транзитної торгівлі у економічному житті міста.

У 1726 р. на Подолі нараховувалось 22 грецькі родини, серед яких були Корбути, Лакерди, Кармалеї, Рибальські, Торновіоти, Зимовичі, Равичі, Гудими, Войничі, Корбеї, Бошняки, Сухоти, лікар Кондіоді³. Члени київської грецької громади у XVIII ст., крім торгівлі, займалися ще ювелірною справою (Равич, Атаназевич), утриманням шовкового «заводу» (Дирей, Михайлов, Леонт'єв)⁴. «Золотих справ» майстри, ткачі й ткалі вирізнялися високим професіоналізмом, що забезпечував високу якість їх товарів. Їх виробничі підприємства розширялися за рахунок притоку нових партій переселенців.

З середовища греків, які одержали міщанський статус, походили київські війти (Зосимович, П.Войнич, Г.Рибальський), бургомістри та лавники магістрату (Гудими, Зимовичі, Равичі), що мали можливість впливати на внутрішнє життя Подолу та в значній мірі сприяти грецькій громаді.

У Києві грецькі переселенці вже незабаром зарекомендували себе як будівничі православних храмів. У 1670 р. *Михайло Радзицький* на прізвисько Грек власним коштом спорудив муровану Воскресенську церкву. Ця добродійна акція неабияк позначилася на ставленні до грецьких переселенців.

У 1686 р. купець Микола Торновіот, садиба якого розташовувалася поряд Добромикульської церкви, спорудив на місці знищеної пожежею у 1651 р. вірменської церкви дерев'яний «домовий» храм Покрови, що у XVIII ст. його нащадками був переданий місту і став одним з прихідських подільських храмів.

У 1695 р. *Петро Гудима* став фундатором відбудови цегляної Іллінської церкви, якою опікувався і його онук, київський сотник *Павло Гудима*. Останній у 1730-х рр. не тільки поновив вже згадувану Воскресенську церкву (споруджену дідом його дружини Фекли), а й у 1755 р. власним коштом відремонтував Іллінський храм та прибудував до нього приділ св. Іоанна Предтечі.

Іван Гудима, син фундатора Іллінської церкви Петра і батько сотника Павла, у 1741 р. виступив одним з головних фундаторів спорудження на Подолі грецької Катериненської церкви.

Греки, які підпорядковувались Київській губернській канцелярії і мали статус урядових службовців (тобто, не належали до міщанського поспільства), виконували функції перекладачів східних мов, дипломатичні місії, ставали резидентами. Саме в особах таких делікатних «професій» існувала велика потреба. Особливо часто їх послуги були необхідними при контактах урядових чиновників зі східними купцями (багато з яких прибували з грецькомовних країн) на прикордонних митницях (зокрема, Васильківській під Києвом) і під час російсько-турецьких воєн. Документи XVIII ст. серед київських «товмачів»-драгоманів згадують Федора та Михайла Корбеїв, Олександра Бошняка, Олександра, Михайла та Харитина Юр'євих, Івана Равича⁵.

Уряд був досить щедрим до тих, хто вірою і правдою слу-

жив новій батьківщині, оберігав її інтереси. Так, *Павло Ютій*, (який протягом багатьох років під час російсько-турецької війни під виглядом купця збирав розвідувальну інформацію на території Туреччини) у 1741 р. грамотою Колегії іноземних справ одержав прибуткову посаду збирача «індуктивного» мита, садибу на Подолі у парафії церкви Миколи Доброго (старостою якої він став) та високий козацький чин «військового товариша»⁶.

Членами київської грецької громади у другій половині XVII–XVIII ст. рахувалися також міщани Ян Бурнос, Олексій Сербин та Стефан Михайлов (старости церкви Миколи Доброго), Сава Трапезундський.

Садиби греків Юрія Голови (у 1684–1693 рр.), Сидора Івановича – урядовця магістрату-шафаря (1728 р.), Юрія Леонтьєва – перекладача Київської губернської канцелярії (1720–і рр.) та Костянтина Георгієва (1746 р.) розташовувалися поряд на Подолі, на Гнилій вулиці. За свідченням писемних джерел у цьому кварталі в першій половині XVII ст. мешкали київські вірмени та польська шляхта. Ці досить впорядковані садиби «опальних» вірмен і шляхтичів, після конфіскації надійшли у власність до грецьких родин, які, в свою чергу, зайнялися їх реконструкцією та облаштуванням на звиклий до них лад. Хоча багато чого грецькі переселенці запозичили з місцевої, київської архітектури та побуту. Так, у 1686 р. садиба Миколи Торновіота, згідно тогочасного опису, складалася з великого двору, чисельних дерев'яних будівель, саду з вишневих та сливових дерев і винограднику. Уся садибна ділянка була обнесена парканом з дощок, вхід до неї був оформлений дерев'яними ворітьми. У дворі, крім нового будинку знаходилася «стара» стайня, комора та хати. Помешкання господаря складалося з «світлиці» та «білої ізби», відокремлених сіньми з горищем. Отже, тут має місце традиційна планувальна схема українського народного житла: «хата на дві половини». Адже напевно для спорудження нової «світлиці» грек Микола Торновіот запросив місцевих українських будівничих, які і звели таку споруду, що майже нічим (хіба що деталями) не відрізнялась від довко-

лишніх жител киян. А от інтер'ери помешкання господар влаштував за своїм смаком. У кутку «білої ізби» знаходилася «волоська піч», мурована з коштовних привізних здалеку кахлів. У «червоному куті» світлиці, у срібних «окладах», розташовувалися чотирнадцять ікон. У великій скрині перховувалися родинні коштовності – срібний та олов'яний столовий посуд: чарки, келихи, ложки, двадцять шість блюд, тарелі, рукомийник. Там ще зберігалися і мідні вироби, привезені господарем зі східних мандрівок: дзбани, кухоль з кришкою, блюдо турецької роботи, казани тощо. На стінах «світлиці» були розвішані зразки різноманітної зброї: коштовна «булатна» шабля, два пістолі, рушниця, карабін, бойовий молот-«чекан», шабля, зо два десятки стріл «київської робот». Ця зброя не лише слугувала окрасою помешкання, а й була необхідна його господарю під час далеких торгових мандрівок, повних небезпеки, коли купці разом з челяддю були змушені зі зброєю в руках захищати свої товари від грабіжників. У скрині також зберігалися ювелірні вироби та коштовний одяг самого Торновіота та його дружини: сережки «турецької роботи» з перлами і камінцями, шовковий кафтан з 32 срібними визолоченими гудзиками, прикрашеними фініфтю, жіночий кунтуш з хутром горностая тощо. Предметами розкоші були також троє кришталевих дзеркал, розвішаних на стінах та п'ятеро великих вікон, заскленних шибками. Адже на той час «аркушеве» скло великого розміру коштувало недешево і привозилося здалеку.⁷

Двори греків Антона Миколайовича та Гордія Голови у 1668–1693 рр. знаходилися в престижному місці – на старовинній Конашківській вулиці поблизу церкви Миколи Доброго. У 1690 р. Антон Миколайович (якого писемні джерела першої половини XVIII ст. також згадують під грецьким ім'ям *Астаматіоса Стіматі*) мав ще один двір з окремою криницею, розташований під горою Уздихальницею⁸. Крім цих садиб у парафії церкви Миколи Доброго у першій третині XVIII ст. А.Стіматі належали ще дві – у Борисоглібському приході та на вулиці Чорна Грязь, біля Флорівського монастиря. Остання свого часу була придбана у Сави Трапезундського⁹.

Один з чотирьох дворів А.Стіматі (розташований поблизу ринкового майдану) у 1738 р. був придбаний грецькою громадою для спорудження церкви, у якій богослужіння передбачалося б проводити грецькою мовою. Спочатку невеличка каплиця (названа на честь св. Катерини) була влаштована у дерев'яному будинку А.Стіматі, де й відбувалися церковні відправи та зібрання прихожан. Чотири роки по тому члени київського грецького «компуту» на зібрані кошти спорудили мурований храм. З 1739 р. спочатку при каплиці, а згодом і при церкві розпочало діяльність грецьке братство зі школою. Спорудження грецької церкви на Подолі відбувалося при активному сприянні київського митрополита Рафаїла Заборовського, який також зробив грошову пожертву на будівництво Катериненської церкви. Найбільшим донатором Катериненської церкви стала родина купця Івана Гудими, що внесла 300 рублів на будівництво храму – на той час досить значну суму грошей. Портрет останнього, датований 1755 р., можна побачити у Національному художньому музеї України.

Першим настоятелем Катериненської церкви став синайський ігумен Євгеній, який правив службу, здійснював обряди вінчання, хрещення та похорону. При храмі існував спеціальний готель для греків, які приїздили у справах до Києва. Одним з «образів» Катериненської церкви була ікона Матері Божої, подарована у 1744 р. полковником розквартированого у Києві Сербського гусарського полку Стефаном Вікторовичем¹⁰. До нового храму почали стікатися паломники, які прибували до Києва. Притягальна сила Катериненської церкви спричинила до того, що туди прибули ченці з Афонського монастиря. Незабаром на Подолі був заснований грецький монастир.

Писемні джерела другої половини XVII–XVIII ст. свідчать, що більшість дворів грецьких купців зосереджувались у парафіях та навколо церков Миколи Доброго, Борисоглібської, Воскресенської та Іллінської, тобто Катериненська церква стала ніби епіцентром цієї ділянки забудови. Отже, греки намагалися триматися разом. Це давало їм змогу спілку-

ватися рідною мовою в буденному житті, не втрачати старих звичаїв, спільно святкувати.

У приході церкви Миколи Доброго, крім дворів А. Стіматі та М. Торновіота, у другій половині XVII ст. знаходилася садиба грецького купця *М. Малбаста*. Нащадки останнього володіли нею ще у 1763 р.

Представники родини *Торновіотів* продовжували мешкати у Києві ще на початку XIX ст. У 1801–1806 рр. черницею подільського Флорівського жіночого монастиря значилася М. Торновіот, дочка ніжинського в'їта. Дві садиби, розташовані неподалік церкви Миколи Доброго, у 1784–1803 рр. належали Степану (канцеляристу Генеральної військової канцелярії, а згодом – київському ювеліру) та Родіону Торновіотам¹¹. На місці ж великого двору їх предка, Миколи Торновіота, у 1723 р. засновано державний шовковичний сад. Історія його така. У 1729 р. київським грекам, Юрію Леонт'єву, Степану Михайлову та Івану Дирею (який щойно прибув з Туреччини) Сенат дозволив заснувати на Подолі приватний «шовковий» сад, через шість років об'єднаний з «казенним». У 1743 р. садиба шовковичного саду разом з дерев'яними будівлями, де перероблявся шовк-сирець, перейшла у власність київського магістрату. Коли у 1797 р. до Києва з Дубна перевели контрактіві ярмарки, у колишній садибі М. Торновіота був споруджений «старий» контрактівий будинок, що сам по собі говорить про значення належної грекам території як привабливої для будівництва громадських споруд¹².

Наприкінці XVIII ст. неподалік церкви Миколи Доброго оселився грецький купець *Назарій Сухота*. У 1799 р. він, як староста Добромикільської церкви (у 1793–1802 рр.) пожертвував на будівництво нової храмової будівлі 200 тис. цеглин. Одночасно Н. Сухота у 1802–1804 рр. звів і свій цегляний будинок¹³.

Цілком ймовірно, що з «обрусілих» греків походив і київський палітурник («інтролігатор») *Яків Маркевич*, двір якого (ними у 1720-х рр. володіли ще його батьки) розташовувався навпроти Добромикільської церкви. Крамниця («книго-

продажна лавка») Я.Маркевича у 1786 р. знаходилася на подільському ринковому майдані, у «Гречинському», як тоді називали, ряду¹⁴.

Уперше прізвище грецького купця *Лакерди* документально зафіксоване у 1726 р. Його нащадку, Пилипу Лакерді, купцю І гільдії, на початку ХІХ ст. на Подолі належали чотири будинки, два з яких – муровані. Після пожежі, що в 1808 р. сталася в центрі Подолу, на ринковому майдані, один з двоповерхових цегляних будинків розібрали, щоб вивільнити місце під будівництво нового «гостиного двору», якого так бракувало, оскільки стара будівля не могла вповні задовольнити значні вимоги часу та економічного розвитку міста. Замість відібраної садиби П.Лакерда одержав від магістрату мурований двоповерховий будинок ковальського цеху, що за розмірами і вартістю дорівнював знесеній будівлі. Однак і цю споруду спіткала доля попередньої – її знищила пожежа 1811 р. Тоді міська влада своєму «іментому громадянину», яким П.Лакерду було визнано, надала у власність двоповерховий цегляний будинок кушнірського цеху¹⁵.

Перша згадка щодо існування на Межигірській вулиці Подолу садиби *Богдана Войничя* датована 1693 р. Його нащадка, Павла Войничя, київського вйта у 1734–1751 рр., згідно власного заповіту, поховано біля церкви Миколи Набережного, хоча його будинок знаходився у приході Воскресенського храму. Через відсутність прямих спадкоємців у померлого, його двір з «хоромним будуванням» успадкував племінник С.Киселівський¹⁶.

Прізвище грецьких купців *Рибальських* у київських писемних джерелах уперше зафіксовано 1708 р. Того року староста подільської Успінської церкви Іван Рибальський подарував храму напрестольний хрест. У 1765 р. його нащадок, теж Іван, разом з синами Стефаном, Семеном та Георгієм (Юрієм) орендували у церкви Різдва один з дворів, де заснували дуже прибуткову власну корчму, що визвало незадоволення з боку священника та прихожан, адже таке «сусідство» церкви з корчмою аж ніяк не можна було вважати за дореч-

не. Врешті-решт конфлікт було передано на розгляд магістрату, який зайняв сторону церкви.

Брати Рибальські вже на 1784 р. зосередили у своїх руках значні маєтності на Подолі, зокрема п'ять житлових та «постоялі» двори, розташовані неподалік церкви Миколи Притиска, тобто в самому центрі. На кінець XVIII ст. єдиним власником родинної нерухомості став Г.Рибальський, київський в'їт у 1797–1813 рр., якому у 1803 р. на Подолі належали чотири садиби (зокрема, на Воскресенській вулиці) та великий цегляний будинок на Печерську, на вулиці, що і тепер носить назву Рибальської. Помер Г.Рибальський у 1813 р. і був похований на міському кладовищі на горі Щекавиці, біля Всіхсвятської церкви, на будівництво якої він свого часу жертвував чималі кошти. Його маєтності успадкував син Іван, власник родинної садиби на Печерську¹⁷.

Двори грецького купця *Антіна Кармалея* (1703 р. н.) – зятя купця Лук'яна Величка (коштом якого у 1703 р. відбувалась Воскресенська церква) та його сина Івана знаходилися у 1762 р. у Воскресенській парафії. Прихожанами цієї церкви були також Стефан Рибальський та церковний староста Логвин Євстафієв (1701 р. н.). Останній, певно, є онуком М.Радзицького-Грека¹⁸.

Серед прихожан церкви Миколи Притиска у XVIII ст. значилися ювеліри Іван Равич та Іван Атаназевич, греки за походженням. *І.Равич* (1677–1762 рр.) уславився тим, що виконував особисті замовлення гетьманів Івана Мазепи та Кирила Розумовського, цілого ряду великих українських монастирів. У 1730 р. він – перекладач Київської губернської канцелярії. Одружився Іван Равич з дочкою київського бургомістра Тихоновича – Дарією. Можливо, що поховали видатного українського ювеліра на цвинтарі (зараз вже не існуючому) біля церкви Миколи Притиска¹⁹.

У парафії Борисоглібськом церкви у 1780-х р. мешкав ніжинський грек, купець *Гаджі Христодул* (помер у 1788 р.), похований при подільській церкві Іоанна Предтечі²⁰.

Досить відомою у XVIII ст. у Києві була купецька родина *Гудимів*, родоначальник якої, київський бургомістр (у

1665 р.) і купець Петро Гудима-Левкович став фундатором мурованої Іллінської церкви. Для улаштування своєї садиби він придбав т. зв. «Охрімівський плац» на березі Дніпра. Цим двором його нащадки володіли ще на початку ХІХ ст.: родову садибу Гудимів зазначено на міському плані 1803 р.

У руках онуків П.Гудими – Павла, Федора (священика Іллінської церкви), Василя, Йосипа зосередились чималі маєтності на Подолі. *Павло Гудима* 1740-х рр. перейшов з міщанського до козацького стану і у 1743–1760 рр. він вже київський сотник. Цю ж посаду займали і його сини, Михайло та Іван. Як вже зазначалося, дружиною Павла Гудими була онука Михайла Радзицького-Грека, Фекла. Саме це, напевно, стало причиною того, що Павло Гудима, який постійно перебував у тісних фінансових та родинних зв'язках з членами грецької громади, у 1730-х рр. надав власні кошти на відбудову Воскресенського храму. Від дружини Павло успадкував хутір з винокурнею на Куренівці, який передав молодшому сину Івану. Крім цього, сотнику та його старшому сину Михайлу належали кілька винокурень у подільських передмістях – Хрещатицькому яру та Плоскому, хутір Гудимівка під Києвом та село Нещерово під Обуховим, де за переправу по «гудимівському» мосту через річку Стугну на користь сотника збиралося мито.

Василь та Йосип Гудими у різні роки у київському магістраті займали посади бургомістра, лавника та інстигнатора. Йосипу Гудимі, «бунчуковому товаришу» і церковному старості, належала велика садиба у парафії Борисоглібської церкви. У цьому ж приході мешкав один з його синів, Софроній. Другий син Й.Гудими, Яків (садиба якого знаходилась поряд ринкового майдану), бургомістр, колезький асесор та голова Київського губернського магістрату (створеного 1786 р.), «іменитий» громадянин міста, до 1791 р. очолював «міщанський корпус» – своєрідні «збройні сили» магістрату. Його дочка стала дружиною київського в'їта Г.Киселівського.

У 1784 р. представникам родини Гудимів на Подолі належали дев'ять дворів: по одному – Йосипу, Якову та Івану

(священнику Іллінської церкви, сину Федора і племіннику Павла Гудимів). Чотири садиби належали молодшому сину Павла Гудими, Івану, який успадкував нерухомість покійних батька та брата, зокрема батьківський «шинковий двір», де продавали горілку, вироблену на родинних винокурнях. У 1782 р. Іван Гудима очолював дворянства Київського повіту. З 1780-х рр. він та його нащадки (вони значилися мешканцями Києва ще на початку ХХ ст.) одержали спадковий дворянський герб і шляхетне прізвище Гудими-Левковичі²¹.

Київська грецька громада, хоч і не така чисельна, як ніжинська колонія, була однією з найдавніших в Україні грецьких міських осередків. Її формування розпочалось раніше, ніж у Херсоні, Маріуполі та інших містах Північного Приазов'я, куди після 1778 р. російський уряд переселив греків Криму. Причиною виникнення на Подолі грецької колонії, перш за все, стало лояльне ставлення гетьманського, потім і царського урядів до грецьких православних купців. Це знайшло відображення у економічному протекціонізмі, зокрема, у зовнішній торгівлі, позбавленні їх податкового тягара, наданні у власність нерухомості. Свого часу російська імператриця Єлизавета Петрівна (1741–1761 рр.) висунула проект заснування у межах Російської імперії грецьких друкарень для виготовлення книг, в першу чергу богослужбових, що б позбавило грецьких переселенців необхідності ввозити таку літературу з-за кордону. Такі урядові заходи (які здебільшого лишилися нереалізованими) були необхідні, в першу чергу, для того, щоб схилити на бік російського царату якомога більше як греків-переселенців, так і тих, що перебували на території Османської імперії, щоб мати вірних союзників на випадок чергової російсько-турецької війни. Грецькій громаді постійно сприяла і православна церква: київський митрополит Рафаїл Заборовський, не зважаючи на супротив київського магістрату, одержав дозвіл для заснування на Подолі автономної грецької церкви і надав кошти на її спорудження.

Процвітанню київської грецької громади сприяло і те, що

більшість її членів були досить заможними особами, які за «Городовим уложенням» 1785 р. зараховувалися до купецтва I гільдії. Саме вони надавали кошти на грецький «компут» (братство або земляцтво), утримували грецькі школи при храмах (старостами яких вони здебільшого були). Зокрема, це стосується грецької Катериненської церкви.

Члени грецької громади, зберігаючи певну автономію у своєму управлінні, культурну самобутність, певною мірою жили окремо від більшості киян. Однак на протязі XVIII ст. спостерігається активізація процесу асиміляції через їх входження до середовища київського міщанства. Це виражалося у змішаних шлюбах, необхідності опанувати російську мову. Саме тоді й «русифікувалися» багато грецьких імен та прізвищ – вони зазнали «переробки» на більш звичні для оточення, прості у вимові імена. Остаточне «розчинення» нащадків колишніх етнічних греків та православних вихідців з різних регіонів Османської імперії відбулось, певно, після урядових реформ 1780-х рр. Тоді представники різних станів були урівнені у правах, без урахування їх національної приналежності.

1 Центральний державний історичний архів України (далі ЦДІАУК). – Ф. 59. – Оп. 1. – Од. зб. 1483;

2 Інститут рукопису Національної бібліотеки України ім. В.Вернадського (далі ІР НБУВ). – Ф. II. – Од. зб. 1702; Державний архів Київської області. – Ф. 2. – Оп. 3. – Од. зб. 34.

3 Иконников В. Киев в 1654–1855 гг. // Киевская старина (далі – КС). – 1904. – № 9. – С. 241.

4 Андриевский А. Исторические материалы из архива Киевского губернского правления. – К., 1885. – Вып. 8. – С. 44.

5 ЦДІАУК. – Ф. 59. – Оп. 1. – Од. зб. 1281, 1298, 3179.

6 Петров Н. Киевский обыватель, грек Иотий (1741–1761 гг.) / Киевская старина. – 1895. – № 7-8. – С. 4.

7 Оглоблин Н. Богатый киевлянин конца XVII века Николай Торниот // КС. – 1889. – № 5-6, докум. – С. 581.

8 Георгиевский А. Киево-Подольская церковь Николая Доброго. – К., 1892. – С. 109, 112.

9 Петров Н. Греческий Екатерининский монастырь // Труды Киевской духовной академии. – 1896. – № 1. – С. 68.

10 Там само. – С. 88-89.

11 ЦДІАУК. – Ф. 59. – Оп. 1. – Од. зб. 4116; Компан О. Міста України в другій половні XVII ст. – К., 1963. – С. 336; Малиженовский Н. Киевский женский Флоровский (Вознесенский) монастырь // Киевские епархиальные ведомости. – 1895. – № 1-24. – С.381; ЦДІАУК. – Ф. 59. – Оп. 1. – Од. зб. 1483.

12 Андриевский А. Исторические материалы из архива Киевского губернского правления ... – С. 44-49.

13 Георгиевский А. Указ. соч. – С. 133; ІР НБУВ. – Ф. XXVIII. – Од. зб. 849. – Арк. 47 (мал. № 41).

14 Державний архів міста Києва (далі – ДАК). – Ф. 1. – Оп. 2. – Од. зб. 27; Науковий архів Інституту археології НАНУ (далі – НА ІА НАНУ). – Ф. ВУАК. – Од. зб. 1 / 6.

15 ЦДІАУК. – Ф. 194. – Оп. 1. – Од. зб. 271; ДАК. – Ф. 1. – Оп. 1. – Од. зб. 151; там само. – Ф. 1. – Оп. 2-а. – Од. зб. 35. – С. 64-66; там само. – Ф. 1. – Оп. 2. – Од. зб. 459; ІР НБУВ. – Ф. XXVIII. – Од. зб. 1091. – С. 53.

16 ДАК. – Ф. 1. – Оп. 2. – Од. зб. 13. – Арк. 13; там само. – Од. зб. 9. – Арк. 1; Андриевский А. Исторические материалы из архива Киевского губернского правления ... – С. 9-10.

17 НА ІА НАНУ. – Ф. ВУАК. – Од. зб. 1 / 8; ДАК. – Ф. 313. – Оп. 1. – Од. зб. 49; там само. – Ф. 1. – Оп. 2-а. – Од. зб. 35. – Арк. 10; Хроника киевской общественной жизни по дневнику митрополита Серапиона // КС. – 1884. – № 7. – С. 446; ІР НБУВ. – Ф. XXVIII. – Од. зб. 1103. – Арк. 13.

18 ДАК. – Ф. 11. – Оп. 1. – Од. зб. 41; ЦДІАУК. – Ф. 59. – Оп. 1. – Од. зб. 2053. – С. 9.

19 Петренко І. Українське золотарство XVI–XVIII ст. – К., 1969. – 150 с.; ЦДІАУК. – Ф. 59. – Оп. 1. – Од. зб. 5450.

20 ДАК. – Ф. 1. – Оп. 2. – Од. зб. 80. – С. 85.

21 ЦДІАУК. – Ф. 221. – Оп. 1. – Од. зб. 269. – С.27; Щероцкий К. Киев. Путеводитель. Репринтне перевидання 1917 р. – К.: 1990. – С. 178, 257; Геврик Т. Втрачені архітектурні пам'ятки Києва. –

К., 1990. – С. 31; Берлинський М. Опис міста Києва.– К., 1991. – С. 253; Андриевский А. Утеснения киевских мещан военным постоем // КС. – 1895. – № 5. – С. 69; НА ІА НАНУ. – Ф. ВУАК. – Од. зб. 1 / 10; Андриевский А. Киевский вооруженный мещанский корпус в 1790 г. // КС. – 1891. – № 7. – С. 130; Лучицкий И. Киев в 1766 г. // КС. – 1888. – № 1-3. – С. 11; Андриевский А. Исторические материалы из архива Киевского губернского правления ... – С. 140; Андриевский А. Последние киевские сотники / / Чтения в Историческом обществе Нестора-летописца. – 1896. – Кн. 10. – С. 34-50; Петров Н. Киевская Рождественско-Предтеченская или Борисоглебская церковь // Труды Киевской духовной академии. – 1896. – № 1. – С. 258-266.

